

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת לך לך תשס"ז לעבוד את ה' באהבה וביראה

הזה? - הקב"ה הוא שנתן לו את השכל הזה! הכל התחיל מזה, שה' הקדים ובחר באברהם ונתן לו כוחות נפש ונשמה גדולה, עוד לפני שאברהם הכיר בה'. לכן מקדימה התורה לספר לנו על בחירת ה' באברהם, עוד לפני שהיא מספרת לנו על מעשיו המיוחדים של אברהם (גם אלה שקדמו לציווי של "לך לך"), כי הבחירה קדמה למעשים (וע"ג גם ב"נצח ישראל" למהר"ל, פי"א ד"ה וכבר).

גם במקומות אחרים נראה שמודגשת הנקודה הזו בנוגע לאברהם אבינו. אנו אומרים בתפילה בכל בוקר: "אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים" (נחמיה ט, ז). לא אברהם הוא שבחר בך, אלא אתה הוא שבחרת באברם והוצאתו מאור כשדים. וכן בפסוק שאנו מזכירים כליל הסדר: "בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר" וכו' (יהושע כד, ב-ג). לא מזכירים שום דבר ממה שהיה לפני הוצאת אברהם מארצו ומולדתו. כאילו הכל מתחיל בזה שהקב"ה לקח את אברהם מעבר הנהר, ללא סיבה מוקדמת.

הקב"ה אומר לאיוב: "מי הקדימני ואשלם" (איוב מא, ג). בארו חז"ל: מי עשה לי טובה, לפני שאני עשיתי לו טובה. "מי קָלַס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מל את בנו לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לי מעקה או מזוזה עד שלא נתתי לו בית..." - אין מי שהקב"ה חייב לו משהו עבור מעשיו הטובים, אלא להפך, תמיד אנו הם אלה שחייבים להכיר טובה לקב"ה על הטובות שהוא עשה עמנו, עוד לפני שהספקנו לעשות משהו בשבילו. כך גם כאן: ה' נותן לאברהם נשמה גדולה, ורק אחר כך אברהם משתמש בנשמתו כפי שצריך להשתמש בה - להגיע באמצעותה להכרה שיש בורא לעולם, ושצריך לעבדו וללכת במדותיו.

אברהם מתחסד עם אלקים ועם אנשים

כאמור, אברהם מגיע להכרה שיש בורא לעולם, ושצריך לעבדו וללכת במדותיו. והנה, המידה שאברהם אבינו עובד עמה את בוראו במיוחד, היא מידת החסד. הוא מאכיל את אורחיו חמאה וחלב (בראשית יח, ז), שוחט עבור שלשת אורחיו שלשה פרים, כדי שיוכל לכבד כל אחד מהם בלשון בחרדל (ב"מ פו, ב), שהוא מעדן מלכים ושרים (רש"י שם), נוטע אשל בבאר שבע (שם כא, ג), שהוא "פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה", או "פונדק לאכסניא ובו כל מיני פירות" (רש"י שם), ועוד חסדים רבים. אבל החסד הגדול ביותר שאברהם עושה - חסד עם הבורא (כביכול), וחסד עם בני אדם - הוא ללמד את כולם לקרוא בשם ה'. הוא לוקח אנשים שחיים כצל עובר, ומעניק להם חיי עולם הבא,

בחירת ה' באברהם קודמת לבחירת אברהם בה'

בסוף הפרשה הקודמת, ערכנו הכרות ראשונה עם אברהם אבינו. ההכרות כללה פרטים "יבשים" בלבד, על מקום הולדתו ועל בני משפחתו. לא נזכר שם שאברהם הוא איש מעלה מיוחד, או שעשה משהו מיוחד. והנה, בתחילת פרשתנו - "ויאמר ה' אל אברם: לך לך מארצך ומולדתך ומבית אביך... ואעשך לגוי גדול, ואברכך, ואגדלה שמך"... ועוד ועוד הבטחות נפלאות לאברהם אבינו (בראשית יב, א-ב). למה? באיזו זכות? מדוע נבחר דוקא הוא לכל הענין הזה? - התורה אינה מסבירה לנו דבר. בתורה שבעל פה נמסרו לנו פרטים רבים על תחילת דרכו של אברהם אבינו, כיצד "התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, והתחיל לחשוב ביום ובלילה, והיה תמה: 'היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד, ולא יהיה לו מנהיג? ומי יסבב אותו? כי אי אפשר שיסבב את עצמו! ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר, אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים... עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה... כיון שהכיר וידע, התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים... ולומר: 'אין זו דרך האמת שאתם הולכים בה', ושיבר הצלמים, והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוהי העולם... ביקש המלך להורגו, ונעשה לו נס..." (רמב"ם הלכ' עבודה זרה פ"א ה"ג - על פי דברי חז"ל) - הרבה פרטים נמסרו לנו בתורה שבעל פה, ממה שעשה אברהם אבינו בארץ מולדתו קודם הציווי של "לך לך". אבל בתורה שבכתב - לא נתפרש מאומה מכל זה.

וקשה: מדוע לא מקדימה התורה לספר לנו, ולו מעט, על יחודו של אברהם אבינו, ומה עשה לפני שהגיע לכך שה' מבטיח לו הבטחות מופלגות כאלו? [השנה למשל לנח, שלפני שהתורה מספרת לנו שה' מדבר אליו ומודיע לו שהוא זה שנבחר ע"י ההשגחה העליונה להנצל מן המבול ולבנות תיבה וכו', התורה מציגה אותו בפנינו: "וַיִּנָּח מִצָּא חַן בְּעֵינֵי ה'"; (שם ו, ח); "נח איש צדיק תמים... את האלקים התהלך נח" (שם ט); רק אחר כך מספרת לנו התורה: "ויאמר אלקים לנח" וכו' (שם יג). וכאן - אף מילה טובה על אברהם אבינו, לפני שה' מדבר אליו].

אולי מותר לומר, שהתורה רומזת בזה לכך, שהבחירה של ה' באברהם נעשתה עוד לפני שאברהם הכיר את בוראו. עוד לפני זה, נתן לו ה' נשמה גדולה וכוחות נפש גדולים, אשר מכחם הצליח אחר כך אברהם להתעורר להכיר את בוראו, למסור את נפשו על יחוד ה', ולעמוד בכל שאר עשרת הנסיונות. אמנם אברהם עושה מעשים גדולים רבים עוד לפני שה' מדבר אליו, מכח הכרתו השכלית ובלי ציווי מה', אבל מי הוא זה שנתן לו את השכל הגדול והמיוחד

וכל טוב, הרבה יותר מרמת המזון שהיה רגיל אליה (אבות דר"נ פ"ז). הוא אינו שואל את אורחיו מה הם רגילים לאכול, אלא מכין להם מיד את האוכל המשובח ביותר. הבדל זה, בין החסד שעושה איוב לחסד שעושה אברהם - באר חותני, הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל - הוא לא רק הבדל בכמות החסד, אלא בעיקר במהותו ובמטרתו. אצל איוב - המטרה היא מילוי חסרונו של השני, ועשיית החסד היא רק כלי, להשיג באמצעותו את המטרה. ממילא, הוא נותן לאורח רק מה שחסר לו, ותו לא, שהרי גם כך המטרה מושגת. (וגם זוהי מדרגה גדולה, כמובן, ואין לזלזל בה). אבל אצל אברהם אבינו אין זה כך. אצל אברהם אבינו, עשיית חסד היא מטרה בפני עצמה! הוא רוצה לגמול חסד! ממילא, הוא נותן לאחרים גם מה שלא חסר להם - שהרי גם זהו חסד! אבל זהו כבר חסד במדרגה אחרת לגמרי, מעין מידת חסדו של הבורא ית' - שברא את העולם כדי להיטיב לברואים, למרות שקודם הבריאה לא היה חסר לאף אחד שום דבר. ממילא, כשאין עם מי לעשות חסד - צריך לברוא את מקבל החסד (מה ששייך, כמובן, רק אצל הקב"ה), או לחפש אותו בכל הכח, כפי שעושה אברהם (כ"מ פו, ב), כדי למלא את "תַּאֲנוֹת" החסד שלו.

יצחק דואג להמשך מפעל החסד של אביו

לאחר פטירתו של אברהם, אומרת התורה: "וכל הַבְּאָרֹת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו - סְתָמוּם פְּלִשְׁתִּים וימלאום עפר" (בראשית כו, טו). הפלשתים סותמים את כל הבארות שחפר אברהם בשעתו. למה הם עושים זאת? בשלמא אם היו גזלים את הבארות, אפשר היה להבין זאת - הם רוצים מים! [ואכן בימי אברהם אנו מוצאים שעבדי אבימלך גזלו באר מים מאברהם (עי' שם כא, כה), וכן עם יצחק הפלשתים רבים על הבארות ואומרים: "לנו המים" (שם כו, כ)]. אבל לסתום בארות? למה? הרי בארות הן דבר טוב ומועיל לארץ, וככל שיש בארות רבות יותר, כך טוב יותר. מדוע א"כ סותמים הפלשתים את הבארות שחפר אברהם? מסבירים חז"ל, שהיתה לפלשתים מטרה שבעבורה החליטו לסתום את הבארות, והיא - לעקור את יִצְחָק אברהם מן הארץ (וזהו ח"ג שב, ב). היות שמי שרואה את הבאר נזכר בכך שבאר זו נחפרה ע"י אברהם, וממילא הוא נזכר ומזכיר לאחרים שהיה פעם צדיק בארץ ששמו היה אברהם, שהיה מטיף לאמונה, ליראת שמים, לחסד ולשאר דברים - א"כ כדי למחות את זכרו של אותו אדם, כדאי להם לפלשתים לסתום בארות, ובלבד שלא יזכר שם אברהם עוד.

אבל יצחק שב וחופר את הבארות. "וישב יצחק ויחפר את בְּאֵרֹת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו, ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם, ויקרא להן שמות פְּשֻׁמֹת אשר קרא להן אביו" (שם, יח). הוא חוזר ומפיץ את ידיעת ה', "ויבן שם מזבח, ויקרא בשם ה'" (שם, כה). אמנם מידתו של יצחק היא גבוהה, הוא מגלה את מידת הדין של הקב"ה בעולם, ולא את מידת החסד שהיתה מידתו של אביו, [לכן

ששעה אחת של קורת רוח בהם עדיפה מכל חיי עולם הזה (אבות פ"ד מ"ז), וממילא גם האכילה והשתיה שהוא נותן להם, הם בבחינת גשר לקרב אותם לאמונה ולדבקות במקור החיים. כיצד הוא עושה זאת? - לאחר שאורחיו אוכלים ושותים, הוא אומר להם: "ברכו למי שאכלתם משלו. סבורים אתם שְׁמֵשְׁלִי אכלתם? ! מִשְׁלִי מי שאמר והיה העולם אכלתם", ולו צריך לברך! (רש"י בראשית כא, לג) הוא מעניק אפוא לאורחיו לא רק אוכל גשמי, אלא גם רוחניות ועולם הבא, שזהו החסד הגדול ביותר שאפשר לעשות עם הזולת. כמה אנשים קרב אברהם אבינו לאמונת האמת? - הרמב"ם כותב, שמספר אנשי "בית אברהם", שהתקרבו בזכותו לאמונת האמת ואימצו את דרכו, הגיע אלפי ספורים ולרבות! (רמב"ם הלכ' ע"ז פ"א ה"ג) חשבתי להביא כדמות ראייה לכך (שבית אברהם מנה אלפי ורבבות איש) מאת יוסף. כשאחי יוסף באים למצרים, ומוצאים משנה למלך שמתגלה אליהם כתלמיד חכם הבקי בהלכה - קְצוּהָה על האיש אשר על ביתו שיטבח את הבהמה (המיועדת לארוחת הצהרים) בשחיטה כשרה, ושיטול ממנה את גיד הנשה (חולין צא, א) - איך לא הבינו מזה, שה"משנה למלך" הניצב לפניו, אינו אלא יוסף אחיהם? ! הרי אין בעולם מי שידוע על שחיטה כשרה ועל גיד הנשה חוץ מהם וממנו! מוכרחים לומר, שהאחים תירצו לעצמם בדוחק, שהמשנה למלך הוא אחד מאנשי בית אברהם שעלה לגדולה במצרים ונהיה שם משנה למלך, לכן הוא טובח את הבהמה בשחיטה כשרה, ונוטל ממנה את גיד הנשה, כפי שהתחנך בבית אברהם. מכאן ראייה, שמספרם של אנשי בית אברהם הגיע לאלפים ולרבבות, שאם לא כן לא היה מסתבר לתלות כן, אלא היו מבינים מיד שזהו יוסף.

מידת החסד של אברהם אבינו - מעין חסדו של

מקום

כפי שהזכרנו, המידה המיוחדת של אברהם אבינו, היא מידת החסד. חז"ל אומרים על מידת החסד של אברהם כך: "אמרה מידת החסד: כל ימי היות אברהם בעולם, לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי, שהרי אברהם עמד שם במקומי" (ספר הבהיר אות קצ"א, ע"מ פו). חסדיו של אברהם אבינו בעולם כל כך מרובים, עד שכביכול אין צורך במידת החסד של הקב"ה. אברהם הוא הביטוי הגשמי של מידת החסד האלקית בעולם.

חז"ל אומרים, שאיוב טען כלפי הקב"ה: נהגתי כמו אברהם! "בחוץ לא ילין גר, דְּלִתִּי לְאַרְבַּח אֶפְתָּח" (איוב לא, לב) - אברהם פתח באהלו ארבעה פתחים לארבע רוחות השמים, וכך עשיתי גם אני. כל אחד היה יכול להכנס ולסעוד בביתי כמו אצל אברהם. מדוע אם כן, לאברהם היה כל כך טוב, ולי כל כך רע? אמר לו הקב"ה: אינך כמו אברהם! אצלך, מי שרגיל לאכול פת חטים (להבדיל מפת שעורים פשוטה), האכלת אותו פת חטים; מי שרגיל לאכול בשר, האכלת אותו בשר; ומי שרגיל לשתות יין, השקית אותו יין. אבל אברהם עשה יותר מזה. אצל אברהם, גם מי שלא היה רגיל במאכלים משובחים כאלה, קיבל בשר ויין

ומקבל את דעתו. [אולי זהו הטעם, למה קוראים את פרשת העקדה ביום השני של ראש השנה. הרי היום הראשון של ר"ה הוא דאורייתא, והיום השני הוא מדרבנן, ואם כי לאברהם נסיון העקדה הוא על דאורייתא, (שכן אברהם הבין שה' אכן ציוה לשחוט את יצחק), הרי שליחצק אין כאן נסיון על דאורייתא, שכן לדעתו ה' לא ציוה לשחוט אותו, רק להעלותו לעולה; ממילא הנסיון ליצחק הוא רק על דרבנן - האם ישמע לקול החכם שהבין שה' דורש ממנו להשחט, או לא - ויצחק עומד בנסיון ושומע לקול החכם, למרות שלדעתו החכם טועה].

חשבתי: הנסיון הגדול הזה, נסיון העקדה, שאנו מזכירים אותו בכל הזדמנות, בראש השנה ובהזדמנויות אחרות - למה רק לשני אבות יש חלק בנסיון הזה, וליעקב אין בו חלק? חשבתי, אולי זהו מפני שיעקב הוא ה' וצ' אה של הנסיון הזה. אחרי שנכללה מידת ה' ב' במידת הדין ומידת הדין במידת ה' החסד, נוצרת מידת הרחמים, שהיא השילוב בין מידת החסד ומידת הדין. ממילא, ה' פ' ר' של נסיון העקדה - הוא יעקב אבינו, שהוא מגלה את מידת הרחמים בעולם, שהיא שילוב החסד עם הדין. "תתן אמת ליעקב" (מכ"ה ז, כ) - אמת היא שלמות מכל הצדדים. החסד עם הדין משתלבים יחד לאמת אחת.

הפסוק אומר על יעקב: "וירא ויאמר: מה נורא המקום הזה" (בראשית כח, יז). למה יראה שייכת דווקא למידת הרחמים? חשבתי כך: כל עוד יש רק הנהגה של חסד, יכול אדם לחשוב: "נכון, ה' הוא רב חסד, אבל במה שנוגע לדין, אולי אני יותר ממנו". וכן להפך: אם היתה רק מידת הדין בעולם, היה אדם עלול לחשוב: "כן, אבל בחסד אני יותר". אבל ברגע שישנה מידת הרחמים, שמשלבת את הכל, גם את החסד וגם את הדין, אדם לא מוצא עוד שום מקום לטעות בו ולחשוב שהוא כמו ה', או יותר מה', ח"ו. זו ההתבטלות הגדולה - יראה היא הרי התבטלות - לדעת שרק הקב"ה הוא האלקים, ואני אין ואפס. לכן מידתו של יעקב אבינו היא מידת ה' ר' אה, שילוב החסד עם הדין - תולדת נסיון העקדה. לכן אנו צריכים להזכיר בתפילה את כל שלושת המידות של האבות: "הגדול" - זו מידת החסד, "הגבור" - זו מידת הדין, "והנורא" - זו מידת הרחמים.

כל יהודי חייב לעבוד את ה' גם באהבה וגם

ביראה

ואם במידת היראה עסקינן - אמר לי פעם אדם אחד, שלדעתו ארץ ישראל היא מקום המסוגל לעבוד בו את ה' במידת האהבה, ואילו עבודת ה' ביראה מתאימה רק לחו"ל ולא לארץ ישראל. עד כאן דבריו. והנה, מה שארץ ישראל היא מקום המסוגל להגיע בו לאהבת ה' - זה ודאי נכון. אבל שעבודת ה' ביראה שייכת רק לחו"ל - זה אינו נכון כלל! יעקב אבינו מגיע ליראה בהר המוריה, במקום הכי קדוש בארץ ישראל - "וירא ויאמר, מה נורא המקום הזה". והתורה מצוה להביא מעשר שני ולאכלו בירושלים, בשביל מה? - "למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים" (דברים יד, כג). גם במצנת הקהל נאמר: "הקהל את

אומרים בתפילה: "אלקי אברהם, אלקי יצחק, ואלקי יעקב", ולא "אלקי אברהם יצחק ויעקב". כי כל אחד מהאבות מגלה מידה אחרת של האלקים, וכאילו יש כאן שלשה "מיני" אלקים (ח"ו), שונים זה מזה: "אלקי אברהם", "אלקי יצחק", ו"אלקי יעקב". אבל גם יצחק אבינו מתעסק בחסד, כמובן, ועל כן גם הוא קורא בשם ה' - מפני את האמונה בה', וגומל בזה חסד לבריות, לזכותם בחיי נצח.

העקדה - נסיון לאברהם וליצחק במידות ההפכיות למידותיהם

אברהם עובד את ה' במידת החסד, ויצחק במידת הגבורה, ושניהם עושים זאת במדרגות נעלות ונשגבות, כמובן. אבל מענקי עולם אלה נדרש כנראה יותר: לאחר שנים רבות בהן עבד כל אחד מהם את ה' על פי מידתו, בא נסיון העקדה. מה היתה מטרת נסיון העקדה? אומרים חז"ל: מטרת נסיון העקדה היתה - להכליל את מידת החסד במידת הדין, ואת מידת הדין במידת החסד (וזהו ח"א ק"ט, ב). הדברים שייכים, כמובן, לסתרי תורה, אבל בשפה שלנו נראה שפירוש הדברים הוא כך: אברהם עובד את ה' במידת החסד, ועל כן ההשתלמות שלו היא, לעשות גם דבר שהוא ניגוד לחסד - לקחת את בנו יחידו שלא עשה כל רע, ולשחוט אותו לה'. כשאברהם נלחם נגד המלכים - עדין אין כאן ניגוד למידת החסד של אברהם, כי הם אנשים רעים וצריך להלחם נגדם. גם כשאברהם מגרש את ישמעאל בנו מביתו - זה כואב לאברהם (בראשית כא, יא), אבל בכל זאת הבן לא מתנהג בסדר ויש להרחיקו מיצחק, ועדין אין כאן ניגוד למידת החסד של אברהם. וכן לגבי גירוש הגר (שם טו, ד-ו). אבל לקחת את בנו הצדיק שלא עשה שום עול, ולשחוט אותו על המזבח - זה כבר מנוגד לגמרי למהותו של אברהם. ממילא, כדי שאברהם יקנה גם את המידה ההפכית לחסד, מנסה אותו הקב"ה בנסיון העקדה. אמנם ברגע האחרון ה' מונע ממנו לשחוט את יצחק, אבל כדי שאברהם יגיע למצב, שבשעת הצורך ידע גם להתגבר על מידת החסד, הוא מתנסה בנסיון העקדה.

אצל יצחק הדברים הפוכים. יצחק אבינו הוא מידת הדין, שאין בה כל כך ענין של נתינה. ולכן, כדי להשיג את שלמות הנפש במלואה, יש להשלימו גם במידת החסד, שהיא נתינה בלי גבול - לכן נדרש יצחק לתת את נפשו, שהיא יקרה לאדם מכל דבר אחר, ולא סתם לתת את נפשו, אלא לתת אותה בלי שהדין (מידתו של יצחק) מחייב זאת; כלומר, בלי שום חטא קודם מצדו. אפשר אולי לומר, שיצחק חשד באמת (בגלל זה) שאברהם טועה. מה פתאום לשחוט אותו שלא כדין? למה יומת, מה עשה? לכן הוא שואל את אביו: "הנה האש והעצים, וְאֵיזָה הַשֶּׁה לְעֹלָה?" (שם כב, ז) - איזו סיבה יש לשחוט אותי? הרי הקב"ה אמר רק "והעלהו שם לְעֹלָה" (שם, ב), ולא אמר לשחוט אותי! היתה כאן, למעשה, מחלוקת: אברהם מבין, שאם הקב"ה מצוה להעלות את יצחק לעולה, ודאי כוונתו היא שצריך לשחוט אותו, ויצחק לא מבין כך. אבל היות ואברהם הוא גדול הדור, יצחק מבטל את דעתו בפניו,

(שמות ג, ו). ושתי דעות נאמרו בגמרא, אם טוב עשה משה בהסתירו את פניו, או לא. לפי דעה אחת, טוב עשה, ואף שכר קבל על כך: בשכר "ויסתר משה פניו" - זכה לקבלת פנים ("כי קרן אור פניו" - שמות לו, ט); בשכר "כי ירא" - זכה ל"וייראו מגשת אליו" (שם, ל); ובשכר "מִהִיט" - זכה ל"וּתְמַנֵּת ה' יִפִּיט" (במדבר יב, ח). ואולם לפי דעה אחרת בגמרא, לא טוב עשה משה בהסתירו את פניו, ואף נענש על כך. במה נענש? - כשביקש לאחר זמן מהקב"ה: "הֲרָאֵנִי נָא אֶת פְּנֵי" (שם, כ). כשרציתי לא רצית; עכשיו שאתה רוצה, איני רוצה (ברכות ז, א). בפשטות נראה, שחז"ל נחלקו כאן, האם טוב עשה משה בסנה או לא טוב עשה. ואולם, מורי ורבי הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל אמר, ש"בעניני אגדה וקבלה - לא שייך מחלוקת" (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 353), ואם מצאנו מחלוקת באגדה, אין זו "מחלוקת במובנה הרגיל, כי שני הצדדים אמת, אלא שמלמדים לנו בחינות שונות בענין" (שם ח"ב עמ' 173). ממילא נראה, שגם בענינו, לא מחלוקת יש כאן, אלא שתי זוויות ראייה שונות, אחת מבחינת היראה, ואחת מבחינת האהבה. מבחינת היראה - טוב עשה משה כשהסתיר את פניו, ואף זכה לקבל שכר על כך. זוהי הרי מידת היראה, לא להעז להתקרב אל הקב"ה, להתרחק, להסתיר את הפנים. ואולם מבחינת האהבה, הבינו כנראה חז"ל, שהיתה כאן תביעה מסוימת כלפי משה, שהיה צריך יותר לשאוף לראות את ה', ועל חסרון זה נענש באמת. אין כאן, חלילה, טענה על עצם מידת אהבת ה' של משה רבינו, כאילו ח"ו היה חסר לו משהו באהבת ה'. חז"ל התכוונו רק לומר, שהטענה על משה היתה, שמידת אהבת ה' שלו היתה צריכה לבוא יותר לידי ביטוי באותה התגלות. היה צריך לתת יותר ביטוי גם למידת האהבה והרצון להתקרב לה', ולא רק למידת היראה. עכ"פ, רואים גם כאן, ששתי הבחינות צריכות להיות בעבודת האדם, גם היראה וגם האהבה, וגם אם האחת קיימת וזוכים לקבל שכר עליה, אין להנקות ע"י זה מעונש על חסרון כלשהו בחברתה.

עכ"פ, אנו ודאי שחייבים בשתי המידות, גם באהבה וגם ביראה, להשתמש בתפילה בכל התארים, גם בתארים של מידת החסד, וגם בתארים של מידת הדין, לקבל כל מה שאבותינו לימדו אותנו, גם את הדרך של אברהם אבינו, גם את הדרך של יצחק אבינו, וגם את של יעקב אבינו, את כל המידות יחד אנו צריכים לקבל. ובזכות זה שנלך בדרך אבותינו הקדושים, הקב"ה שהוא "זוכר חסדי אבות", יביא גואל לבני בניהם, למען שמו באהבה.

העם, האנשים והנשים והטף... למען ישמעו ולמען ילמדו ו י ר א ו את ה' אלֵיכֶם" (שם לא, יב). מתקבלים בהר הבית בבוא כל ישראל לרגל, להשיג את מידת היראה. הרי שהמקום המסוגל להשגת מעלת היראה הוא דווקא בירושלים! אמנם גם בחז"ל יהודי חייב לירא מה', אבל לומר שרק בחז"ל קיים החיוב הזה - זהו הבל הבלים.

מי שאמר את הדברים, חשב כנראה שיראה ואהבה הם תרתי דסתרי, ממילא הגיע למסקנה מוטעית, שאהבה שייכת יותר לארץ ישראל ויראה שייכת יותר לחז"ל. אבל הטעות היא כבר בהנחה היסודית. אהבה ויראה אינן תרתי דסתרי. יהודי חייב תמיד, ובכל מקום שהוא, גם באהבת ה' וגם ביראת ה'. שתיהן מצוות עשה גמורות מן התורה, שחיוכן הוא חובת הגוף ולא חובת הארץ, וממילא שתיהן נוהגות גם בארץ וגם בחוצה לארץ (עי' משנה וגמרא קדושין לו, ב - לו, א). אמנם יש אנשים שמטבעם נוטים יותר למידת האהבה, ויש אחרים שמטבעם נוטים יותר למידת היראה, אבל כל יהודי, מיום שנהיה בר מצוה, חייב בשתי המצוות גם יחד, גם באהבה וגם ביראה, בלי שום אפשרות להפטור מאחת מהן.

אני חושב תמיד: כשאנו מתוודים ביום הכפורים, שנים מהדברים שאנו צריכים להתוודות עליהם, הם עד כמה שחסר לנו במידת האהבה, ועד כמה שחסר לנו במידת היראה. הרי אהבת ה' ויראת ה' הן שתיים מתוך שש המצוות התמידיות, שאדם חייב בהן בכל רגע ורגע כל ימי חייו (עי' "באור הלכה" סי' א' סע' א' ד"ה הוא כלל גדול בתורה), ממילא יש להתוודות עליהן, עד כמה שלא קיימנו אותן כראוי. הרמב"ם כותב, שהדרך להגיע בה לשתי המעלות הללו, היא אותה הדרך: "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? - בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראָה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אובד ומשבח ומפאר... וכשמחשב בדברים אלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד, ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה, עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות..." (רמב"ם הלכ' יסודי התורה פ"ב ה"ב). אהבה ויראה, אם כן, אינן תרתי דסתרי, אלא להפך, הן שתי מידות שנובעות מאותו המקור, וחייבים אנו להשתמש בשתיהן בעבודת ה' שלנו.

הרעיה (כנסת ישראל) הרי מבקשת מהדוד (הקב"ה): "מְשַׁכְּנִי, אַחֲרֵיךָ נְרוּצָה" (שה"ש א, ד). אם יש בכוחה לרוץ, למה היא מבקשת "מְשַׁכְּנִי"? - כי מצד היראה, היא מפחדת להתקרב אל הקב"ה מעצמה. היא צריכה שהקב"ה ימשוך אותה להתקרב אליו. אבל מצד שני - "אַחֲרֵיךָ נְרוּצָה". מצד האהבה, היא רצה כבר מעצמה להתקרב אל ה'. "נְרוּצָה" הוא מלשון ריצה, אבל המילה דומה בשרשה גם למילה "רוּצָה", כי מה שרוצים בו, רצים לקראתו. שתי הבחינות משמשות אפוא כאחת, כי שתיהן נצרכות לעבודת האדם, ואין להסתפק באחת מהן לבדה, וגם לא לבכר אחת מהן על חברתה.

והנה, בגמרא נראה לכאורה שישנה מחלוקת בדבר הזה. התורה מספרת על משה רבינו (כשהקב"ה נגלה אליו בסנה): "ויסתר משה פניו, כי ירא מהִיט אל האלקים"